

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาถึงความสลับซับซ้อนของความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านที่ถูกนับว่ายากจน และการดิ้นรนช่วยเหลือตนเองของคนยากจนที่สุดในหมู่บ้าน ซึ่งถูกกีดกันออกจากกระบวนการความช่วยเหลือต่างๆที่ดูเหมือนยังคงเข้ามาในหมู่บ้านอยู่เรื่อยๆ เพื่อทำความเข้าใจช่องทางการมีชีวิตอยู่ของคนจนในหมู่บ้าน ตลอดจนเงื่อนไขของการเชื่อมสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กร ที่ทำให้พวกเขาพอที่จะเข้าถึงแหล่งทรัพยากรบางอย่างได้บ้าง โดยเลือกเก็บข้อมูลแบบเฉพาะ ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่อยู่ห่างออกไปเพียง 5-6 กิโลเมตรจากอำเภอขานเมืองที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวระดับประเทศของจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากมีชาวบ้าน 5-6 ครอบครัวต้องออกไป "ขอข้าว" เพื่อเลี้ยงปากท้องจนทุกวันนี้

ราวปี 2487 หมู่บ้านแห่งนี้เกิดภาวะภัยแล้งใหญ่และมีการระบาดของโรคข้าวติดต่อกันนานถึง 6 ปี ส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถปลูกข้าว ต้องแย่งกันออกไปเป็นแรงงานรับจ้างปลูกและเก็บเกี่ยวข้าวในหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อจะได้ข้าวมาจำนวนหนึ่ง ซึ่งก็ไม่พอเลี้ยงครอบครัว จึงต้องเพิ่มปริมาณด้วยการหาหัวเผือกหัวมันหรือกล้วยมาผสมหุงรวมกัน และเมื่อข้าวที่ได้มาหมดลง ครอบครัวที่มีข้าวไม่มากพอก็ต้องเดินทางออกไปขอบริจาคข้าวจากหมู่บ้านอื่น

เมื่อพ้นจากภาวะแล้งติดต่อกันดังกล่าว ครอบครัวที่มีที่นาพอเพียงจะเลี้ยงครอบครัวก็หยุดการออกไปขอรับบริจาคข้าว แต่ครอบครัวที่ไม่มีที่นาหรือมีที่นาลน้อยไม่เพียงพอเลี้ยงสมาชิกในครอบครัวก็ยังคงออกไปขอรับบริจาคข้าวอยู่

ปี 2516 หมู่บ้านใกล้เคียงได้รับการส่งเสริมในระดับประเทศว่าเป็นหมู่บ้านหัตถกรรม มีการเกิดขึ้นของไนท์พลาซ่าและการส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งการเข้ามาทำงานพัฒนาในรูปแบบของธนาคารข้าว ธนาคารวัวควาย ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีโอกาสประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ผู้หญิงในหมู่บ้านเริ่มรับจ้างปักผ้าที่รับช่วงต่อมาจากคนอื่น ๆ หลายครอบครัวที่ลูกเติบโตเป็นหนุ่มสาวสามารถขายแรงงานได้ก็ยุติการออกไปขอรับบริจาคข้าว

ปี 2528 เมื่อเศรษฐกิจเฟื่องฟูอย่างมาก ทำให้คนในหมู่บ้านมีฐานะดีขึ้น แต่ในหมู่บ้านก็ประสบปัญหาที่สำคัญคือ ปัญหาการระบาดของโรคเอดส์ และปัญหาเด็กกำพร้าและผู้สูงอายุที่ถูกกระทบด้วยโรคเอดส์ จนถึงปัจจุบันในหมู่บ้านมีคนเป็นเอดส์เกือบ 30 คน และมีเด็กกำพร้าจากโรคเอดส์สูงสุดในตำบล นอกจากนั้นในหมู่บ้านยังมีปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ทั้งเพศชายและหญิง ปัญหาการติดเหล้า การเสี่ยงโชคผ่านการเล่นหวยและการพนันอย่างหนัก รวมทั้งการขาดศูนย์รวมศรัทธาและที่พึ่งทางใจ จนหลายคนในหมู่บ้านก็ไม่มั่นใจว่าหากเหลือคนแก่เฒ่าและเด็กกำพร้า ผู้เฒ่าทั้งหลายจะต้องออกมาขอข้าวเลี้ยงหลานน้อยเช่นที่เคยเป็นในอดีตหรือไม่ ทั้งนี้เมื่อผนวกกับหมู่บ้านที่เคยขอทานข้าวในชนบทภาคเหนือซึ่งมีหลายหมู่บ้านมาก ปรากฏการณ์การขอข้าวก็อาจเกิดขึ้นอย่างมากมาย

ในการขอทานข้าว คนที่สนิทกันในหมู่บ้านจะไปด้วยกัน มีทั้งผู้หญิงผู้ชาย ส่วนใหญ่จะไปด้วยกัน 4 คน เวลาที่ขอข้าวจะต้องอาศัยผู้หญิงเป็นผู้เอ่ยปากขอ ซึ่งผู้สูงวัยกว่าจะกล้าขอมากกว่าผู้ที่อายุน้อย ส่วนผู้ชายก็

สะพานยามเก่าๆเดินตามกันไป พอได้ข้าวสารเต็มกระบุงก็เดินทางกลับ ข้าวที่ได้ก็แบ่งปันระหว่างคนที่ไปด้วยกันในปริมาณพอๆกัน แต่ในช่วงงานประเพณีสลากภัตร หรือ “ตานก๋วยสลาก” ของทางภาคเหนือ คือช่วงสิงหาคม-ตุลาคม ซึ่งเป็นประเพณีการทำบุญใหญ่โต และมีการทำทานแก่คนยากไร้ คนเกือบทั้งหมดหมู่บ้าน มีทั้งลูกเล็ก เด็ก แม่บ้าน พ่อบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ จะลงขันเพื่อว่าจ้างเหมารถโดยสารไปส่งที่วัด เพื่อรับบริจาคทานดังกล่าว

ชาวบ้านยากจนส่วนใหญ่ไม่อยู่ในสายตาของชาวบ้านที่มีฐานะและผู้นำหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน หลายคนไม่สามารถบอกได้ว่าใครเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ใครดูแลเรื่องธนาคารข้าว บางคนบอกว่าตลอด 20 ปีของการปกครองของผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ไม่เคยเห็นพวกเขามาเยี่ยมเยียนถามทุกข์สุข จะมีโอกาสได้ถามพูดคุยก็ต่อเมื่อไปซื้อของที่บ้านผู้ใหญ่ (ซึ่งชายของข้า) หรือเมื่อเขาเรียกประชุม เวลาประชุมก็ไม่มีใครสนใจกลุ่มคนที่ยากจน หากมีโครงการช่วยเหลือหรืองบประมาณต่างๆคนที่ยากจนไม่มีโอกาสรับรู้เลย เหล่านี้คือความแตกต่างทางฐานะและอำนาจ การไม่ได้รับความสนใจจากเจ้าหน้าที่รัฐในระดับล่าง ความแตกต่างในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของคนในหมู่บ้าน ความรับผิดชอบและใส่ใจในการพัฒนาเพื่อลดทอนความแตกต่างของผู้นำชุมชน และความปรีวิราวต่างคนต่างอยู่ของชุมชน รวมทั้งการให้ความสำคัญกับการอยู่รอดหรือความร่ำรวยในระดับปัจเจกของคนในหมู่บ้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกในรูปแบบกองทุนต่างๆจึงไม่สามารถครอบคลุมถึงคนจนที่สุดในหมู่บ้าน